

Vänsterns Ungdomsförbund, Lenin, Stalin och Trotskij

Innehåll

Inledning.....	1
Lenin och revolutionen.....	2
Trotsky och Stalin – några drag i Sovjetunionens utveckling	8
En gammal stalinist om <i>Marxism</i> -boken.....	17

Inledning

1967 bytte det svenska kommunistpartiet (SKP) namn till *Vänsterpartiet kommunisterna* (VPK). Samma år bytte ungdomsförbundet namn från *Demokratisk Ungdom* (DU) till *Vänsterns Ungdomsförbund* (VUF).

VUF:s föregångare DU hade verkat under det Kalla kriget och då intagit en mycket låg politisk profil (man sysslade mest med hobbyverksamhet, dans m m). I mitten av 60-talet ökade dock utrymmet och intresset för vänsterpolitik. Till detta bidrog starkt befrielsekampen i ”tredje världen” (Algeriet, Kuba, Sydafrika, Vietnam osv), liksom sino-sovjetiska konflikten.

Den av Vänsterns Ungdomsförbund 1967 utgivna studieboken *Marxism. Bakgrund – Teori – Praktik* uttryckte detta nyvaknade politiska intresse. Boken, där flera författare medverkade, var bl a avsedd att användas i studiecirklar.

När man idag läser boken så frapperas man av dess öppna attityd till olika marxistiska strömningar. Det är inte fråga om ett stelbent stalinistiskt verk, utan många frågeställningar, t ex om den ryska revolutionens historia och konflikten Stalin – Trotskij, behandlas på ett fördomsfritt och ganska fräscht sätt. Givetvis hamnar bokens författare då och då också i galen tunna, men det är lätt att överse med om man betänker det sterila testuggande som utmärkte de kommunistiska partierna alltsedan 30-talet. Avpolitiseringen i DU hade det goda med sig att det nu var enklare att ta itu med många frågor utan skygglappar och förutfattade meningar.

Denna situation skulle dock inte vara särskilt länge. Snart letade sig den stalinistiska synen på marxismen och arbetarrörelsens historia tillbaka, främst via maoismen. VUF blev snabbt en tummelplats för sådana politiska tendenser, med åtföljande vulgarisering av den marxistiska teorin och återknytande till en grov stalinistisk förfälskning av historien.

Helt betydelselös var dock inte den öppnare syn som 1967 års studiebok uttryckte. Den bidrog säkerligen till att en mer medveten och kritisk hållning till stalinismen slog rot här och var, såväl inom VPK och dess ungdomsförbund, som utanför dessa organisationer.

De 2 kapitel från *Marxism*-boken som återges nedan handlar om Lenin och Stalin-Trotsky. Den kortfattade historieskrivningen i dessa kapitel undviker många frågeställningar och förenklar andra, men är i det stora hela sanningsenlig.

Marxism-bokens skrivningar om Stalin-Trotsky och positiva omdömen om andra kommunistiska strömningar än de med sitt Mecka i Moskva (t ex maoismen och castrismen) fick givetvis en hel del gamla Moskva-kommunister att gå i taket, bland dem den f d SKP-ordföranden Hilding Hagberg, som i husorganet *Norrskensflamman* skarpt kritiserade *Marxism*-boken, liksom VUF som sådant. Kapitlen ur *Marxism*... följs nedan av en text (från 1985) där Hagberg ger sin syn på frågan – texten har försetts med en inledning där Hagberg och hans text presenteras nämnare.

Martin Fahlgren (i augusti 2008)

Lenin och revolutionen *

[Ur *Marxism. Bakgrund – Teori – Praktik*, Vänsterns Ungdomsförbund, 1967, s.111-122]

Sekelskiftets Ryssland var ett land med en begynnande och ganska snabbt framskridande industrialisering men där industriarbetarklassen ännu utgjorde en liten minoritet bland befolkningen. Småbönderna och lantarbetarproletariatet bildade den överväldigande majoriteten. De sociala och politiska förhållandena hörde till de mest efterblivna i världen. Livegenskapen hade avskaffats endast några årtionden tidigare. Kapitalismens framträngande skedde inom ramen för institutioner från den feodala samhällsordningen. Tsaren var fortfarande enväldig monark, parlament fanns inte och inte heller tryck- och föreningsfrihet. Tsarryssland, ”folkens fängelse” behärskade bortåt 200 nationella minoriteter, från finnar och polacker i väster till georgier och armenier i söder och jakuter och eskimåer i öster. Den ryska litteraturens blomstring kontrasterade mot den utbredda analfabetismen. Byråkratin var beryktad över hela världen för sin korruption och ineffektivitet, polisen för sin brutalitet. Men den ryska arbetarklassen blev den första i världen som segrade i en socialistisk revolution.

När de marxistiska idéerna kom till Ryssland under 1800-talets sista decennier dominerades oppositionen mot tsarväldet av narodnikerna, ”folkvännerna”, som såg bondemassorna som Rysslands hopp och använde sig av attentat på myndighetspersoner som ett medel att väcka folket till medvetande och skrämja överklassen till reformer. En fortsättning på denna riktning blev det socialrevolutionära partiet. Socialrevolutionärerna ansåg att Ryssland inte hade mycket att lära av de västliga industriländerna. I stället ville man utveckla ett socialistiskt samhälle på grundval av det gemensamma jordägande som existerade i de ryska byarna. Socialrevolutionärernas vänsterflygel kom att under oktoberrevolutionen stödja Lenins linje medan högersocialrevolutionärerna blev motståndare till revolutionen och därefter deltog på den vita sidan i inbördeskriget.

Den ryska socialdemokratin växte fram som ett ideologiskt alternativ till folkvännerna. Dess första anhängare utgjordes av studenter som övertygats om det fruktlösa i de ryska revolutionärernas traditionella attentatspolitik, som såg nödvändigheten av politisk organisation och som överflyttade förhoppningarna från bönderna till arbetarna. En framstående teoretiker fick man tidigt i Georg Plechanov. Socialdemokraterna betraktade industrialiseringen och uppkomsten av en modern arbetarklass som ett nödvändigt villkor för socialismens seger i Ryssland eftersom arbetarna – och inte bönderna – var de enda som kunde leda en socialistisk revolution.

Marxistiska grupper uppstod i städerna. En av dem var det av Lenin ledda ”Kampförbundet för arbetarklassens befrielse” i Petersburg. 1898 bildades vid en kongress i Minsk ett socialdemokratiskt parti. Vid denna tidpunkt befann sig Lenin i deportation i Sibirien. Efter frigivningen begav han sig till Västeuropa, där han tillsammans med Plechanov och andra startade tidningen Iskra (Gnistan). Iskra som smugglades in i Ryssland blev centrum för det revolutionära arbetet. Partiet hade till förfogande ett stort antal skribenter och teoretiker i exilen och inne i Ryssland växte antalet anhängare och sympatisörer både bland arbetare och studenter. Den organisatoriska nivån låg dock långt under den intellektuella. Organisationerna existerade i allmänhet endast för kort tid och dukade oftast snabbt under för polisens förföljelser och sin egen brist på erfarenhet av illegalt arbete, särskilt när entusiasmen för de nya idéerna gav vika för känslan av hopplöshet inför förhållandena. För Lenin tedde sig frågan om organisationen, om hur man skulle säkerställa kontakten mellan de olika particellerna, skapa en fast central ledning och övervinna den rådande lösligheten som den

* Skriven av Faj Arvidsson, medlem av *Socialistiska förbundet*

avgörande för rörelsens framtid. I *Vad bör göras* (1902) utvecklade han för första gången utförligt sin uppfattning om partiets rätta organisation.

Ett socialistiskt parti måste vara ett proletärt parti, ett klassparti. Men för den skull sammanfaller inte partiet med klassen. För att kunna ta ledningen i kampen måste partiets medlemmar befinna sig på en högre nivå av medvetenhet än arbetarna i allmänhet och bättre än dem se sammanhangen mellan kortsiktiga reformkrav och det revolutionära målet och mellan de olika etapperna i den revolutionära utvecklingen. Spontana folkliga rörelser uppstår alltid i ett samhälle präglad av nöd och förtryck, men utan planmässig organisation och revolutionär teori kommer de inte utöver reformismens ram, nöjer sig med tillfälliga eftergifter som den härskande klassen kan vara villig till när den känner sig hotad men som alltid förr eller senare kan tas tillbaka så länge dess monopol på den väpnade makten i samhället förblir orubbat. Folkets spontana kamp mot förtrycket är en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för framgång i en revolutionär situation. Massornas spontanitet måste förenas med partiets medvetenhet. ”Utan revolutionär teori kan det inte finnas någon revolutionär rörelse.” Partiet bör därför vara arbetarklassens avantgarde, dess förtrupp som även under nedgångsperioder står fast vid det långsiktiga målet, förbereder nya revolutionära framstötter och när ögonblicket kommer är i stånd att utnyttja de möjligheter som bjuds därför att man i förväg har analyserat revolutionens strategiska och taktiska problem. Ett sådant parti måste ställa mycket höga krav på sina medlemmar. För medlemskap räcker det inte att ansluta sig till partiets program; man måste också och framför allt delta i partiets dagliga arbete och med tillämpning på detta arbete studera den marxistiska teorin. Medlemmarna skall utgöra en elit som ”ägnar inte bara sina lediga kvällar utan hela sitt liv” åt revolutionen. Kvaliteten är viktigare än kvantiteten – ”det är bättre att tio som arbetar inte kallar sig partimedlemmar ... än att en pratmakare skall ha rätt och möjlighet att vara medlem av partiet”.

Delvis var givetvis Lenins förslag till ”ett parti av ny typ” präglad av villkoren för ett illegalt parti vars arbete syftade till ett landsomfattande väpnat uppror, villkor som inte gäller för alla länder och alla tider. Men där fanns också element som Lenin utan tvivel tillmätte principiell betydelse. Den demokratiska centralismen: partikongressen och under perioderna mellan kongresserna de av kongressen utsedda organen har rätt att träffa för partiets alla medlemmar och organ bindande beslut. Detta dels för att säkra ett effektivt och smidigt arbete och enhetliga aktioner men dessutom och i första rummet för att garantera att partimajoritetens vilja uttrycks i partiets politik. Principen om kritik och självkritik: partiets enhet utesluter inte motsättningar inom men utesluter att de lämnas olösta. För lösningen av dessa motsättningar måste existera rätt och skyldighet till kritik. Denna är en nödvändig förutsättning för den utkristallisering av en gemensam linje ur ett otal ofta skiljaktiga och motstridiga personliga erfarenheter som är innehållet i den demokratiska centralismen. Arbetsplikten: genom denna får man en hela partiet genomsyrande enhet av teori och praktik.

Bolsjevismens födelse kan dateras till *Vad bör göras?* och den år 1903 hållna partikongressen. Den hårdaste oppositionen mot de förslag till stadgar och program som då lades fram kom från en högerflygel som till största delen var en utlöpare av den ”ekonomistiska” riktning som de närmaste åren tidigare hade varit ganska inflytelserik och som ville att arbetarrörelsen skulle överlåta politiken åt borgarna och själv begränsa sig till att genom fackligt-ekonomiska aktioner söka förbättra arbetarnas situation. I frågan om villkoren för medlemskap i partiet uppstod emellertid en strid som för framtiden blev mer betydelsefull, trots att den vid själva kongressen inte tedde sig avgörande och delvis kom att vävas samman med personliga konflikter i samband med Lenins beslutsamma strävan att skapa en effektivt arbetande partiapparat. På grund av utgången vid valen till centralkommitté och redaktion för partiorganet kom Lenins anhängare att kallas bolsjeviker (bolsjinstvo = majoritet) och hans motståndare mensjeviker (mensjinstvo = minoritet). Efter kongressen ingick Plechanov som

tidigare stött Lenin en överenskommelse med mensjevnikerna varigenom Iskras redaktion utvidgades på ett sådant sätt att tidningen kom under mensjevnikernas ledning. Lenin lämnade då redaktionen och grundade så småningom en ny tidning, Vperjod (Framåt).

De ryska nederlagen i 1904-05 års krig mot Japan utlöste en social och politisk kris för tsarväldet, inledd med en blodig sammanstötning vid en demonstration i Petersburg för åttatimmarsdag, minimilön och lagstiftande församling. Strejker, nationella revolter och bonderevolter följde över hela landet. Även inom krigsmakten jäste det. Matroserna på pansarkryssaren Potemkin gjorde sitt berömda myteri. Myterier förekom också på andra fartyg, örlogsbaser och garnisoner. En generalstrejk framtvingade tsarens s. k. oktobermanifest, vari utlovades ett parlament, duman. I huvudstaden låg ledningen av strejken i händerna på ett arbetarråd, sovjeten. Oktobermanifestet ledde till att det liberala partiet, kadetterna, undandrog strejkrörelsen sitt stöd. I december 1905 upplöstes sovjeten och dess medlemmar arresterades. Samma månad slogs ett uppror i Moskva ned.

1905 års revolution har kallats den ryska revolutionens generalrepetition. Den visade i blixtbelysning de många och väldiga motsättningarna i tsarriket. Den gav var och en av de små revolutionära grupperna en möjlighet att pröva sitt programs slagkraft på de ryska massorna. Den kom att skärpa och fördjupa kampen mellan bolsjeviker och mensjeviker. Från och med nu var det två olika strategiska grunduppfattningar som stod mot varandra.

Det påstås ofta att oktoberrevolutionen 1917 var en omarxistisk revolution. Detta är i varje fall inte riktigt i den meningen att Marx skulle ha hävdat, att en proletär revolution alltid förutsätter en fullt genomförd industrialisering. Under 1848-49 års revolution i Tyskland ställdes Marx och kommunisterna inför problemet om proletariatets ställning i en borgerlig revolution. Marx' slutsats var teorin om den permanenta revolutionen. Å ena sidan måste arbetarklassen med all kraft stödja alla demokratiska reformkrav som bourgeoisien ställer mot den feodala ordningen eller resterna av denna eftersom den gynnsammaste ramen för utvecklingen av proletariatets klasskamp är den fullt genomförda demokratiska republiken. Å andra sidan bör arbetarna så tidigt som möjligt organisera sig i ett eget parti som slår vakt om sin självständighet, utformar en egen sammanhängande och alla frågor omfattande samhällsåskådning och förbereder sig på att förvandla den borgerligt-demokratiska revolutionen till en socialistisk arbetarrevolution. Marx menade att situationen i Tyskland var sådan att bourgeoisien på ett tidigt stadium skulle börja se proletariatet i stället för feodalklassen som sin huvudfiende och därför skulle avstå från att fullfölja sin revolution av fruktan för konsekvenserna. Arbetarklassens uppgift blir då att själv ta ledningen i kampen för demokratin och bredda och fördjupa denna till en kamp för socialismen.

I *Socialdemokratins två taktiska linjer i den demokratiska revolutionen* som Lenin skrev sommaren 1905 analyserade han den ryska revolutionens möjligheter. I polemik mot mensjevnikerna som såg partiets uppgift ligga i att hjälpa den liberala bourgeoisien till makten i en demokratisk revolution för att därefter i takt med industrialiseringen och arbetarklassens växande numerär utveckla klasskampen till en socialistisk omvandling pekade Lenin på den ryska borgerlighetens svaghet. Arbetarklassens främsta bundsförvant var i stället bönderna. Arbetarna skulle i förbund med bönderna genomföra den demokratiska revolutionen och upprätta ”arbetarnas och böndernas revolutionärt-demokratiska diktatur” under sin egen ledning. Böndernas främsta intresse var jordfördelningen och genom att krossa godsägarnas makt och omfördela jorden kunde alliansen med bönderna säkras. Denna revolution skulle inte medföra kapitalismens omedelbara avskaffande men maktförhållandena skulle ge arbetarna möjlighet att under gynnsamma villkor styra utvecklingen mot socialism och avsevärt förkorta vägen till socialismen i Ryssland.

Den revolutionära flodvågen följdes av svåra år för den ryska socialdemokratien. Ett temporärt närmande mellan bolsjeviker och mensjeviker 1906-07 efterträddes av tilltagande fraktionskamp och upplösning. De möjligheter till legal verksamhet som tillkom med den dock synnerligen odemokratiskt valda duman gav upphov till en riktning, ”likvidatorerna”, som ville slopa partiets underjordiska verksamhet och enbart satsa på arbete inom ramen för det av tsarregimen tillåtna. Bland bolsjevikerna ville några permanenta den bojkott av dumavalen som man proklamerat under den revolutionära perioden. Lenin förkastade båda dessa uppfattningar. Möjligheterna till legalt arbete borde utnyttjas samtidigt som partiets underjordiska apparat hölls intakt. Vid en kongress i Prag 1912 blev partisprängningen definitiv. I fortsättningen utgjorde bolsjeviker och mensjeviker två skilda partier trots att båda behöll det socialdemokratiska partinamnet.

Under åren före första världskriget ägnade sig Lenin speciellt åt den nationella frågan. I 1903 års partiprogram hade kravet på nationell självbestämmanderätt fastslagits. Inom den europeiska arbetarrörelsen hade dock högerfalangen sedan länge intagit en vacklande och tveksam hållning i denna fråga. Särskilt beträffande kolonialpolitiken var ovilligheten stor att utmana den växande chauvinism som följde i den koloniala kapplöpningens spår. Den europeiska arbetarrörelsen förblev också isolerad från de nationella motståndsrörelserna i kolonierna. För socialdemokratins del har denna isolering som bekant bestått in i vår tid och många socialdemokratiska partier i de imperialistiska staterna har aktivt deltagit i förtrycket av de underkuvade nationerna. Ett exempel bjuder den franske socialdemokratiska partiledaren Guy Mollets eskalering av Algerietkriget under sin tid som konseljpresident.

Även bland socialister från förtryckta folk fanns de som förnekade den nationella befrielsekampens värde. Trots att Rosa Luxemburg i praktiken häftigt och oförsonligt bekämpade partiledningarnas passivitet i fråga om agitationen mot militarismen och kolonialpolitiken menade hon att ett ställningstagande för principen om det nationella självbestämmandet endast skulle spela nationalismen i händerna; under imperialismen var nationernas självbestämmande omöjligt och under socialismen föråldrat. Denna inställning hängde ihop med hennes teori om imperialismens spontana sammanbrott i en totalomfattande ekonomisk kris. Rosa Luxemburgs åsikter användes av vissa mensjeviker som förevändning för en uppmjukning i ståndpunktstagandet till de av Tsarryssland förtryckta folkens rättigheter.

Lenin gick till storms mot dessa tendenser i *Om nationernas självbestämmanderätt*. Nationell befrielsekamp är möjlig även under kapitalismens imperialistiska fas. Att den under vissa gynnsamma betingelser till och med kan lyckas på fredlig väg visas av Norges lösgörande från Sverige genom unionskrisen 1905. Den svenska arbetarrörelsens stöd åt norrmännens rätt till nationell självständighet tog Lenin som exempel på den riktiga hållningen för arbetarklassen i en förtryckarnation. Särskilt för arbetarna i imperialistiska stater är det nödvändigt att stödja kampen mot nationellt underkuvande, även om denna kamp leds av borgerligt nationalistiska element. Nationell självbestämmanderätt måste innebära rätten till nationellt avskiljande, möjlighet att bilda en egen stat. Detta skall gälla också och inte minst i ett socialistiskt samhälle.

Världskrigets utbrott gav den nationella frågan ett maximum av aktualitet. Medan väljarna transporterades till skyttegravarna för att dö eller stympas i det utnötningskrig som blev verklighet i stället för de snabba offensiver som generalerna i enlighet med då gällande strategiska doktrin hade företagit i sina krigsspel röstade ombuden i parlamenten för krigskrediterna. ”So was tut man, so was sagt man nicht” – så gör man, så säger man inte, hade en socialdemokratisk politiker i framskjuten ställning sagt till Bernstein, då denne öppet utvecklade teorin för den anpassning till det kapitalistiska samhället som många socialdemokrater på högerkanten sedan länge praktiserade. Men nu talade man. ”I farans stund lämna vi ej fäderneslandet i sticket.”

Andra Internationalens oförmåga att genomföra några som helst åtgärder mot kriget kom som en chock för Lenin liksom för den stora massan av socialister. När nyheten om den tyska socialdemokratiska riksdagsfraktionens röstning kom i partiets huvudorgan Vorwärts tänkte han sig först möjligheten av en förfalskning, utprånslad av armén. År 1914 innebar inte bara en bankrutt för arbetarinternationalen i dess gamla form. Det innebar också leninismens framträdande som internationell strömning. Lenins uppfattningar radikaliserades nu mycket snabbt. Kriget är ett imperialistiskt rövarkrig. För varje krigförande lands arbetarklass är den egna regeringen och de egna kapitalisterna den värsta fienden. Marx sade att ett folk kan inte vara fritt så länge det förtrycker andra folk. Soldaterna vid fronten slåss för sitt eget förslavande när de dödar andra nationers arbetare. Lenin ställde parollen om ”den egna regeringens nederlag i det imperialistiska kriget” och ville bygga upp en ny internationell arbetarrörelse enad kring detta krav. De analyser av imperialismens ekonomi som Lenin vid denna tid var sysselsatt med (se kap. 6) fogade han in i ett politiskt sammanhang. Möjligheten att krossa imperialismen och förhindra nya och ännu mer fruktansvärda krig ligger i en enad front av de industrialiserade nationernas arbetare och de hundratals miljonerna förtryckta människorna i de koloniala och beroende länderna.

Men det imperialistiska kriget hade en annan sida som Lenin ständigt uppehöll sig vid och som utgjorde grunden för den strategi han nu utformade. De krigförande staternas regeringar gjorde just det som alla revolutionärer borde göra men inte alltid gör: man beväpnade miljoner och åter miljoner av arbetare och bönder. Lenins förslag var helt enkelt: vänd vapnen åt rätt håll, mot edra egna regeringar!

Ryssland blev den första stat som föll samman inifrån under krigets påfrestningar. När arbetarna i Petrograd störtat tsarregimen gick regeringsmakten över i händerna på de borgerliga partierna. Samtidigt återupptod sovjeterna. Förhållandena vid fabrikena och inom armén var sådana att sovjeterna reellt kontrollerade viktiga samhällsfunktioner. Detta dubbelväld blev bestående fram till oktoberrevolutionen.

Sovjetrörelsens spontana uppkomst och spridning gav Lenin den centrala punkten i det program för revolutionens vidare utveckling som han framlade vid sin återkomst till Ryssland. I sovjeterna såg han den äntligen vunna formen för proletariats politiska makt. Förutom omedelbar fred, jord åt bönderna, tryggnad av livsmedelsförsörjningen i städerna och självbestämmanderätt åt de nationella minoriteterna krävde han att all makt skulle övergå i händerna på sovjeterna. Denna skärpning av linjen mötte först motstånd inom partiet och genomdrevs endast tack vare Lenins oerhörda energi och övertygelseförmåga.

Den teoretiska motiveringen gavs i *Staten och revolutionen*, skriven av Lenin under sommaren och förhösten 1917. Staten, dvs. den tvångsorganisation vars kärna består av speciella, från folket i övrigt avskilda, väpnade förband (stående armé, polis) behövs endast i ett samhälle delat i klasser. Staten är ett organ för klassherravälde, det yttersta vapnet i klasskampen, ett uttryck för klassmotsättningarnas oförsonlighet. Varje härskande klass skapar just sin speciella typ av stat, anpassad till dess egendomsförhållanden, som det är statens uppgift att garantera. Den kapitalistiska staten utmärks av sin byråkratiska och militaristiska karaktär, något som blir alltmer uppenbart ju längre imperialismen och monopolkapitalismen utvecklar sig. Proletariatet kan därför inte överta kapitalisternas stat. Denna parasitära utväxt på samhället måste krossas. Makten läggs hos de stora massorna och utövas genom deras valda organ, sovjeterna. Proletariatets maktorgan är ingen stat i egentlig mening eftersom deras uppgift är raka motsatsen till uppgiften hos all tidigare offentlig makt – att avskaffa utsugningen i stället för att säkra den. Exproprieringen av kapitalisterna och godsägarna kan emellertid endast ske genom tvång. Likaså måste de genom tvång, i yttersta hand våld, hindras från att återerövra sin maktposition. De kapitalistiska diktatorerna behandlas alltså på ett sätt som från deras synpunkt ter sig diktatoriskt. Denna sida av

sovjetdemokratin kallade Lenin proletarietets diktatur. Endast denna tillfälliga aspekt hos sovjetmakten gör den jämförlig med en stat.

När bolsjevikerna ställde förslaget om sovjeternas övertagande av makten och avsättande av den provisoriska regeringen befann de sig ännu i minoritet – en mycket liten sådan. Under flera månader försiggick revolutionen i stort sett i fredliga former. Den fredliga masskamp som nu utvecklade sig var emellertid lika intensiv som den väpnade kampen tidigare och senare. Bolsjevikerna grundlade nu sin seger genom sitt enkla, slagkraftiga program som svarade på just de frågor som ställdes av människor som för första gången i sina liv hade möjligheten att påverka valet mellan olika samhällssystem och en argumentering som var så klar och konkret att åhöraren kunde förvandlas till agitator. På så sätt erövrades fabrik efter fabrik, regemente efter regemente. Lenins intresse var under denna tid inriktat på att ta till vara den möjlighet till ett fredligt maktövertagande som kunde finnas.

Regeringens politik upphävde emellertid den chansen. En rasande kampanj inleddes mot bolsjevikerna och främst mot Lenin, som beskylldes för landsförräderi, för att vara tysk agent därför att han fortsatte att bekämpa kriget och kräva frihet åt alla nationer inom landet. Medlemmar arresterades, råder företogs mot partientraler och partiorganet Pravdas lokaler. Inför överbefälhavaren Kornilovs försök att rycka till sig makten tvingades dock regeringen att söka stöd hos bolsjevikedarna, vilka var de enda som hade tillräckligt stor auktoritet bland soldaterna för att få dessa att stoppa honom. Därmed var det uppenbart för alla var den verkliga makten låg. Den 25 oktober tog Petrogradsovjetens militära utskott över makten i huvudstaden. Samma dag samlades den allryska sovjetkongressen. Bolsjevikerna fick majoritet och bildade den nya regeringen, folkkommissariernas råd, med Lenin som ordförande.

Litteraturhänvisningar och frågor för diskussion återfinns i slutet av nästa kapitel.

Trotskyj–Stalin – Sovjetunionens utveckling 1917-1940*

[Ur *Marxism. Bakgrund – Teori – Praktik*, Vänsterns Ungdomsförbund, 1967, s.123-140]

Trotskyj

Trotskyj anslöt sig tidigt till den revolutionära rörelsen i Ryssland och blev som så många andra revolutionärer efter en tid häktad av tsarens hemliga polis och 1899 deporterad till Sibirien. Efter en dramatisk flykt kunde han 1902, 23 år gammal, ta sig över till London, där han sammanträffade med Lenin och andra exilledare för det ryska socialdemokratiska partiet, bland dem veteranerna Plechanov och Axelrod.

Efter att från början ha betraktats som en av dem som stod Lenin allra närmast, drogs Trotskyj in i de interna partiintrigerna och kom i stark motsatsställning till Lenin vid partikongressen i London 1903. Det var vid denna kongress som partiet reellt, om än ej formellt, splittrades i två fraktioner, bolsjeviker och mensjeviker. Trotskyj kom att ställa sig på mensjevikernas sida i den avgörande frågan om partiets organisation. Han stöttes bort av Lenins tänkta centraliserade elitparti. Trotskyj menade att ett sådant skulle komma att avlägsna sig från och ersätta arbetarklassen. Denna substitutionism kunde sedan leda till att centralkommittén ersatte partiet och slutligen en diktator centralkommittén.

Det är dock felaktigt att beteckna Trotskyj som mensjevik, då han efter en kort tid bröt med den mensjevikiska linjen, som alltmer fick drag av den tyska reformismen. I stället upprättade Trotskyj kring sin person en centrumfraktion, vars främsta målsättning var att åstadkomma en försoning mellan de båda grupperna, något som dock visade sig vara helt orealistiskt. Trotskyj blev själv i stället alltmer isolerad från de båda grupperna. Skillnaden mellan Trotskyj och Lenin kom dock i huvudsak att ligga på ett rent personligt plan, medan den mellan Trotskyj och mensjevikerna var av fundamental taktisk och strategisk art.

Några år efter londonkongressen kom Trotskyj, isolerad och utan stöd från något parti att spela en framträdande roll i den ryska revolutionen 1905. Den 22 januari detta år utsattes en fredlig demonstration i Petersburg för beskjutning, vilket krävde ett hundratal dödsoffer. Aktionen gav upphov till landsomfattande arbetardemonstrationer och strejker, vilka i oktober kom att i det närmaste fullständigt förlama det ryska näringslivet. I de större städerna uppstod arbetarråd, sovjeter, som övertog administration och fördelning av livsmedel och vapen. I den största sovjeten, Petersburgs, valdes Trotskyj till andre ordförande och kom under två månader fram till december 1905, då sovjeten gick under, att leda huvudstadens arbetarklass i dess kamp mot tsarismen.

Tsarregimen hämtade sig dock snabbt från den tillfälliga övrumplingen och i slutet av 1905 och början av 1906 kunde man slå ned alla sovjeter, varvid en rad framstående revolutionära ledare häktades, bland dem även Trotskyj.

Den permanenta revolutionen

Under sin rannsakingstid i fängelset drog Trotskyj en rad teoretiska lärdomar ur det som nyligen inträffat och lade därmed grunden till den teori, som har blivit känd under namnet den permanenta revolutionen.

För förståelsen av den permanenta revolutionen är det nödvändigt att först skissera den inställning, som de flesta europeiska marxister hade till utvecklingen i Ryssland. 1905 års revolution betecknades i sin objektiva innebörd som borgerlig, trots att arbetarklassen varit den drivande faktorn, vars historiska uppgift bestod i att förverkliga de reformer som det franska borgerskapet genomfört redan 1789, dvs. bereda vägen för övergången från

* Skriven av den blivande historikern *Bernt Kennerström*, vid den tiden medlem av *Clarté*

halvfeodala förhållanden till kapitalistiska produktionsförhållanden. Först därefter och i takt med produktivkrafternas utveckling och uppkomsten av en numerärt starka arbetarklass kom socialismens genomförande att stå på dagordningen. Tills vidare skulle man stödja de vänsterliberala gruppernas krav. I västeuropa däremot, där de kapitalistiska reformerna redan genomförts, var krav på socialismens genomförande realistiska, i Ryssland var de det inte.

Med dessa strängt evolutionistiska åsikter bröt Trotskij helt. Utgångspunkten för hans argumentering var en analys av de specifika egenskaper, som skiljde Rysslands utveckling från de västeuropeiska staternas. Ryssland utmärktes framför allt av frånvaron av en stark medelklass. Den ryska industrialiseringsprocessen hade inte gått via städernas hantverk eller gett upphov till en däri engagerad medelklass. Medan tusentals bondbyar levde helt isolerade från varandra, så utgjorde själva statsapparaten landets enda verkligt integrerande faktor.

Den ryska industrien fick sin kraft dels från staten, dels från omfattande utländska, i synnerhet franska, investeringar. Dessa förhållanden skapade en paradoxal situation: medan Ryssland fordrade reformer, som bröt med tsarismen och dess halvfeodala struktur, så fanns det ingen borgarklass, vilken i likhet med den franska var kapabel att genomföra dessa. Detta var en av de viktigaste lärdomarna från 1905: i det avgörande ögonblicket på hösten detta år hade det ryska borgerskapet svikit och kapitulerat inför tsarismen.

Den moderna industrien i Ryssland hade i stället för en slagkraftig medelklass gett upphov till en i städerna starkt koncentrerad arbetarklass, sysselsatt i företag, som i storlek vida överträffade många västeuropeiska. Det fanns fabriker, där tiotusentals arbetare var anställda. I denna den ryska arbetarklassen såg Trotskij den enda sociala kraft som kunde omvandla Ryssland. Men en sådan omvandlingsprocess, ställd under arbetarklassens ledning, skulle inte kunna stanna blott vid de borgerliga kraven utan måste av historiens egen logik leda vidare och fram till den ryska arbetarklassens egna maktövertagande.

Medan de flesta övriga socialister vid denna tid menade, att arbetarklassen kunde ta makten, först då den utgjorde en majoritet i samhället och detta genomgått en fullständig industrialiseringsprocess, hävdade Trotskij motsatsen. ”I ett land som är ekonomiskt underutvecklat kan proletariet ta makten tidigare än i länder där kapitalismen är utvecklad.”

Från sina meningsmotståndare fick Trotskij snart höra, att han önskade ”hoppa över” ett historiskt stadium. Mot detta genmålde Trotskij att det borgerliga stadiet, inte alls skulle överhoppas, utan skulle förverkligas av arbetarklassen, då den ryska borgerligheten visat sig oförmögen därtill. Revolutionens permanens låg i det faktum, att den av arbetarklassen skulle föras vidare, till dess att denna uppnått makten.

En annan anklagelsepunkt gick ut på att Trotskij förordade, att en minoritet av befolkningen skulle härska över majoriteten. Denna anklagelse tillbakavisades av Trotskij med hänvisning på den roll som bönderna skulle komma att spela i hans revolutionsschema. Förvisso besatt bönderna en kraftig revolutionär potential, men Trotskij tillmätte dem inte någon självständig revolutionär handlingskraft. Bönderna skulle däremot stödja den samhällsklass som tillvaratog dess intressen och för dem skulle ”proletariatet vid makten framstå för bönderna som dess befriare”. Storgodsägarnas jord skulle exproprieras och fördelas bland bönderna. Därigenom skulle proletariet tillförsäkras ett massivt stöd från bönderna, varför det inte längre kunde bli tal om ett minoritetsherravälde.

Den andra aspekten av den permanenta revolutionen gäller den socialistiska revolutionen som sådan. ”Under en obestämt lång tid så undergår alla sociala relationer en omvandling. Varje omvandlingsstadium härstammar direkt från det föregående ... Utbrott av inbördeskrig och utländska krig omväxlar med perioder av ‘fredliga reformer’.” Det genomgående draget i denna aspekt är att alla samhällets institutioner genomgår en revolutionär omdaningsprocess,

som på lång tid inte tillåter samhället att uppnå ett jämviktsstadium. Däri ligger den andra aspekten på revolutionens permanens.

Vi såg tidigare, att grundvalen för revolutionens genomförande stod att finna i böndernas stöd till arbetarklassen. Detta stöd gjorde det möjligt att igångsätta revolutionen inom Rysslands nationella ram. Men det var otillräckligt för att tillförsäkra revolutionen en fortsatt utveckling. Denna kunde endast tryggas på ett internationellt plan. Häri vilar den permanenta revolutionens tredje aspekt. Revolutionen kunde startas men ej fullbordas på nationellt plan. Förr eller senare måste det uppkomma en konflikt mellan de självägande bönderna och proletariatet. Det senares kollektivistiska strävande skulle gå ut över bönderna. En nationalisering av böndernas jord, vilket Trotskij såg som oundvikligt, skulle ställa de båda klasserna mot varandra. Trotskij kunde därför inte tänka sig ett socialistiskt Ryssland isolerat under en längre tid. Den enda räddningen stod att söka i en seger för de utvecklade ländernas proletariat. Utan detta internationella proletära stöd skulle revolutionen kunna krossas av den västeuropeiska kapitalismen eller av inre kontrarevolutionära krafter i det ögonblick bondeklassen vänder ryggen åt proletariatet.

Trots att splittringen mellan bolsjeviker och mensjeviker 1912 blev oåterkallelig, strävade ändå Trotskij att från sin centrumposition få till stånd enighet. Under tiden invecklades han och Lenin i en debatt kännetecknad av starka personliga motsättningar.

Då Trotskij återvände till Ryssland i maj 1917 anslöt sig dock hans fraktion till bolsjevikpartiet och Lenin och Trotskij beslöt att glömma det förflutna och inledde förtroligt samarbete.

Stalin

Medan Trotskij:s liv före revolutionen 1917 i huvudsak var förlagt utom Ryssland var hans kommande motståndare Stalin engagerad i illegal organisationsverksamhet inom Ryssland. Efter att 1899 ha relegerats från ett prästseminarium i Tiflis slöt han sig senare till det ryska socialdemokratiska partiet, för vars räkning han organiserade arbetarna i Kaukasusens två stora städer Tiflis och Baku.

Vid tiden för londonkongressen 1903 och partiets splittring var Stalin förvisad till Sibirien. 1904 lyckades han fly därifrån och vid sin återkomst ställde han sig helhjärtat på Lenins sida och blev ledare för bolsjevikernas partiorganisation i Kaukasien. Trots ett i många avseenden framgångsrikt arbete förblev Stalin länge ett okänt namn för exilbolsjevikerna. Han deltog i partikongressen 1906 i Stockholm, men intog där en undanskymd position.

Lenin hade dock fått sin uppmärksamhet inriktad på Stalin och försökte vid pragkongressen 1912 få Stalin invald i centralkommittén, men röstades ned av de övriga delegaterna. Senare lyckades han genomdriva att Stalin koopterades. I den ryska byrå, med fyra medlemmar, som kommittén upprättade för att leda partiets verksamhet inom Ryssland kom Stalin att ingå med två partikamrater från Baku. Kaukasussektionen utgjorde vid denna tidpunkt den kanske mest framgångsrika avdelningen inom Ryssland och åtnjöt stor respekt bland exilledarna i synnerhet till följd av en rad lyckade strejker och demonstrationer.

I slutet av 1912 sammanträffade han med Lenin i Krakov och gjorde sin första självständiga teoretiska insats med en skrift om socialdemokratien och den nationella frågan, som uppskattades högt av Lenin och grundlade Stalins rykte som expert på detta problem. 1917 blev han också kommissarie för nationalitetsfrågor.

Medan till exempel Rosa Luxemburg och Bucharin menade, att de små nationalitetsstaterna utgjorde ett historiskt passerat stadium och att utvecklingen gick mot stora sammanhängande multinationella stater, hävdade Stalin att folkslagen i Ryssland skulle tillerkännas full

självbestämmanderätt och möjligheter att utträda ur den ryska nationen. Som socialist kunde han inte ställa sig positiv till en sådan utveckling, målet var ju ett internationellt socialistiskt samhälle, men till följd av det förtryck som tsarryssland riktat mot de skilda nationaliteterna, hade starka antiryska stämningar uppstått. Och, menade Stalin, man kunde inte grunda ett socialistiskt Ryssland på denna grund, utan endast på att de olika nationaliteterna frivilligt anslöt sig till ett multinationellt Ryssland. För att denna frivillighet över huvud taget skulle få någon mening, måste de först ha möjlighet att begära sitt utträde.

Då Stalin 1913 återvände till Ryssland arresterades han på nytt och deporterades till Sibirien, där han förblev till mars 1917.

Några drag i Sovjetunionens historia

1917-1921 Krigskommunismen.

Bolsjevikernas inrikespolitik kom helt att präglas av inbördeskrigets krav, vilka gav upphov till den så kallade krigskommunismen. För att garantera arméns och stadsbefolkningens försörjning infördes ett rekvisitionssystem, varigenom man lade beslag på böndernas jordbruksöverskott och intensifierade klasskampen på landsbygden genom en allians med fattigbönderna mot stor- och mellanbönderna.

Andra utmärkande drag i krigskommunismen var nationaliseringen av all industri och förbud mot privathandel. Handeln skulle skötas av statliga eller kooperativa organ. Arbetskraften mobiliserades efter militära former och organiserad i arbetskompanier etc. tilldelades den statligt bestämda uppgifter. Detta gick ut över fackföreningarnas inflytande och ledde till uppkomsten av den så kallade arbetaroppositionen, som hävdade att hela det ekonomiska livet skulle underställas fackföreningarna, medan partiet skulle utöva ett allmänt ledarskap. Arbetaroppositionen besegrades, men dess klagomål, byråkratiens tillväxt, den tilltagande centraliseringen och partiets utnämningssystem, var ett av många tecken på krigskommunismens misslyckanden. Rekvisitionspolitiken ledde till en katastrofal livsmedelsbrist. Industriproduktionen var 1/6 av 1913 års nivå. 1920 var inbördeskriget i stort sett avslutat och försöken att fullfölja krigskommunismen ställde bolsjevikerna i konflikt med upproriska bönder. Då slutligen Kronstadtmatroserna, tidigare revolutionens stöttepelare, gjorde revolt, insåg Lenin situationens allvar och på den 10:e partikongressen 1921 antogs den så kallade Nya ekonomiska politiken. (NEP) Som krigskommunismens främsta förespråkare hade Trotskij och Bucharin framstått, även om de i huvudsak hade kunnat stödja sig på Lenin.

NEP och den ekonomiska debatten.

Under NEP-perioden behölls de största företagen nationaliserade liksom banker, utrikeshandel och transportväsendet. Men en del av handeln överläts i privata händer. Man upphörde med tvångsrekvisitionen av livsmedel och lät bönderna själva marknadsföra sina överskottsprodukter mot att de erlade en viss skattesats. Följden blev att det i städerna uppstod en ny köpmannaklass och på landsbygden kapitalistiska former, där storbönder, kulaker, anställda lantarbetare och arrenderade stora jordegendomar. Avsikten med NEP var att åter få till stånd ett utbyte mellan städer och landsbygd och genom delvis eftergifter i kapitalistisk anda bygga upp den statliga sektorn. Omkring 1926 hade denna politik lett till att man uppnått 1913 års produktionsnivå.

NEP satte helt sin prägel på 20-talets ekonomiska debatt. Här skall några drag i den uppmärksammas. Bucharin, som tidigare tillhört ultravänstern, blev nu den mest energiske talesmannen för en långt driven NEP-linje. Huvudproblemet gällde förhållandet mellan den statliga industrien och jordbruket och endast genom stora eftergifter för det senare såg Bucharin garantier för industriens tillväxt. Genom hög prissättning och låga skatter skulle man uppmuntra privat kapitalackumulation hos bönderna. Det säger sig självt att endast

kulakerna var i stånd att utnyttja en sådan politik. Bucharin präglade sin kända slogan ”berika er själva”. Bucharin såg ingen social fara i denna privata kapitalackumulation. Genom att den förekom i en socialistisk stat skulle samhället i dess helhet berikas. Genom att kapitalackumulation skedde på statens bekostnad, skulle visserligen industrialiseringen gå långsamt, ”i snigeltakt”. Detta var dock den enda möjligheten för ett isolerat Sovjet.

Mot detta resonemang riktades häftig kritik av ekonomen Preobrazjenskij. Utgångspunkten för honom var nödvändigheten av en snabb industrialisering. Problemet härvid låg i att Sovjets underutvecklade industri inte på egen hand kunde skapa hela det investeringskapital som behövdes. För att kunna bygga upp en tungindustri måste privat kapitalackumulation förhindras och i stället koncentrera den till staten. Det därtill nödvändiga investeringskapitalet skulle erhållas genom ett omfattande tvångssparande. Preobrazjenskij talade om att under den så kallade primitiva socialistiska ackumulationen skulle detta ske på framför allt böndernas bekostnad. Det värde som deras produkter representerade skulle utbytas mot industrivaror av lägre värde. (Allt enligt den marxistiska ekonomiens begrepp.) Under denna industrialiseringsprocess ställde sig Preobrazjenskij på produktionsidan i motsatsställning till konsumtionsidan, som till följd av tvångssparandet och koncentrationen på den tunga industrien under en viss tid måste bli eftersatt.

Omkring dessa åsikter grupperades de politiska motsättningarna. Efter Lenins död 1924 erhöll Bucharin stöd från Stalin, även om denne långt ifrån accepterade allt i Bucharins program. Denna centrum-höger-grupp bekämpade framgångsrikt den trotskistiska oppositionen, som till stora delar antagit Preobrazjenskij's åsikter.

På det ideologiska planet utkämpades en kamp mellan Trotskij's teori om den permanenta revolutionen och Stalins, känd under namnet socialism i ett land. Den huvudsakliga skillnaden gällde frågan om det var möjligt att fullborda socialismens uppbyggande i Sovjet ensamt, vilket hävdades av Stalin, men förnekades av Trotskij. Stalin menade att fullbordandet kunde ske utan hjälp från de utvecklade ländernas proletariat och att uppgiften underlättades av landets naturliga tillgångar: ett vidsträckt territorium och god tillgång på råvaror. Genom den kontrollen, som en proletär statsmakt hade över dessa och tack vare böndernas stöd var målsättningen fullt genomförbar.

Mot detta genmälde Trotskij, att de självägande bönderna skulle komma att motsätta sig den socialistiska kollektivismen, medan Stalin ansåg att en häftig industrialiseringsprocess skulle medvetet framprovocera en brytning med bönderna.

Den viktigaste skiljelinjen i denna ideologiska debatt låg dock i det som inte klart formulerades. Stalins åskådning stämde överens med en utsträckt opinion bland ledande bolsjeviker. Sedan man utan bistånd hållit stånd i sju år, uppstod ett självförtroende, som tidigare saknats. Sovjet var inte längre, som man före revolutionen ansett, ett bihang till den västeuropeiska arbetarrörelsen, utan numera dess ledare. Trotskij's ständiga framhävande av landets underlägsenhet, den låga industriella utvecklingsgraden, fattigdomen och bondebefolkningens konservatism var ett angrepp på dessa partifunktionärers känsla av rysk själv tillräcklighet och självförtroende.

Stalin-Bucharingruppens kampanj mot Trotskij ledde till att denne hösten 1927 först uteslöts ur partiet och följande år landsförvisades.

Den fortsatta händelseutvecklingen i Sovjet kom dock i viss mån att besanna vänsteroppositionens farhågor. Eftergiftspolitikens gentemot kulakerna hade på ett oroväckande sätt stärkt dessas maktposition. De såg sig nu så starka att de kunde inleda en utpressningspolitik mot städernas arbetare genom en omfattande produktions- och leveransvägran. Till följd därav hotades städerna på nyåret 1928 av hungersnöd. Bland annat detta föranledde Stalin att

vidtaga en radikal omändring av den hittills förda politiken. 1928 infördes den första femårsplanen och året därpå krossades högerfalangen med Bucharin i spetsen.

Femårsplanerna. 1928-32 1932-37

1929 påbörjades en genomgripande omorganisation av jordbruket. Under parollen ”likvidering av kulakerna som klass” inleddes sammanslagningen av små jordbruksenheter till stora kollektiv med kooperativt ägande. Den helt abruptt proklamerade kollektiviseringen genomfördes under brutala former och ledde under de första åren till svår hungersnöd till följd av oppositionella bönders massförstörelse av boskap och livsmedel.

I längden ledde dock kollektiviseringen till önskat resultat. Genom sammanslagning till stora enheter möjliggjordes ett rationellt utnyttjande av den tillgängliga maskinparken. Genom denna reform förhindrades också den privata kapitalackumuleringen, vilken i stället centraliserades till staten. Under en central planeringsmyndighet, Gosplan, genomfördes en detaljerad planering av hela ekonomin. Investeringskapitalet, som erhållits genom ett offentligt tvångssparande, dirigerades av Gosplan, liksom den tillgängliga arbetskraften, framför allt till uppbyggande av en tung industri på medveten bekostnad av konsumtionsindustrin. Den häftiga industrialiseringsprocessen genomfördes under utomordentliga lidanden och ansträngningar från arbetarklassens sida, men de högt uppsatta målen nåddes. Under ett decennium lyckades det Sovjet att inhämta ett hundraårigt försprång, från de västeuropeiska staternas sida. Mellan 1928 och 1938 fyradubblades kol-, järn- och stålproduktionen.

Framställningen av traktorer och lokomotiv var störst i världen.

Under dessa tio år hade Sovjet tagit steget från ett underutvecklat jordbruksland till en av världens främsta industrinationer. Endast denna häpnadsväckande utveckling gör det möjligt att förstå hur Sovjet så framgångsrikt kunde bekämpa den tyska nazismen.

Utrikespolitiken 1917-21 (23)

Efter oktoberrevolutionen spelade de utrikespolitiska förhållandena en utomordentligt väsentlig roll. Det första världskriget pågick ännu och under 1917 hade bolsjevikerna konsekvent hävdade att Ryssland måste dra sig ur detta. Lenin var medveten om att ett isolerat tyskt-ryskt fredsfördrag skulle komma att medföra en allvarlig tillbakagång för sovjetstaten, men ansåg, att den blott skulle bli av tillfällig art. Alla kommunistledare var övertygade om, att den ryska revolutionen blott utgjorde förspelet till en liknande revolutionär utveckling i västeuropa. I själva verket ansåg man att ett socialistiskt Ryssland inte isolerat kunde motstå vitgardisters och den europeiska kapitalismens gemensamma motanfall, utan kunde räddas endast genom revolution i något industrialiserat västeuropeiskt land, i synnerhet då Tyskland.

Lenin trodde först, att det ryska fredserbjudandet skulle utlösa en arbetarrevolution i Tyskland. Då detta dock inte skedde 1917-18 och den ryska armén i det närmaste upphört att fungera, ställdes man inför ett svårt val, som hotade att helt splittra bolsjevikledningen. Lenin förklarade sig beredd att acceptera omfattande eftergifter för väntade tyska krav, men röstades ned i centralkommittén. En annan falang, ledd av Bucharin, ville föra ett revolutionärt krig mot Tyskland. I denna situation valde man en linje föreslagen av Trotskij, som då förhandlingar med tyskarna väl inletts gick ut på att medan inget fredsfördrag undertecknades upphörde man ändå med stridshandlingarna, varför den ryska delegationen avbröt förhandlingarna i februari 1918.

Tyskland inledde då genast en motoffensiv, inför vars förödande följder centralkommittén insåg realismen i Lenins linje och den 15 mars 1918 avslöts fredsfördraget i Brest-Litovsk, med omfattande territoriella avträden till centralmakterna.

Då den tyska kollapsen inträffade några månader senare, uppstod en situation, som tycktes infria bolsjevikernas förhoppning på en revolutionär utveckling i Tyskland. Den tyska novemberrevolutionen jämfördes med den borgerliga ryska föregående år. Karl Radek sändes i hemlighet för att hjälpa till vid organiserandet av det tyska kommunistpartiet under ledning av Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht. I januari 1919 drogs de tyska kommunisterna in i ett arbetaruppror i Berlin, mot Radeks enträgna varningar. Upproret var dåligt organiserat och slogs med lätthet och stor brutalitet ned av den tyska socialdemokratien och militären – Luxemburg och Liebknecht mördades.

Vintern 1918-19 uppstod vidare sovjetrepubliker i Ungern och Bayern, båda dock av mycket kort varaktighet.

De revolutionära förhoppningarna mötte således allvarliga bakslag. För att samordna de olika ländernas revolutionära kamp grundades den 4 mars 1919 den tredje, den kommunistiska internationalen, Komintern. Deltagande partier måste uppgiva sin suveränitet och underkasta sig Kominterns generallinje. Det bör dock påpekas, att vid denna tidpunkt och fram till mitten av 20-talet utgjorde Komintern ett demokratiskt förbund av kommunistpartier, där de ickeryska partierna hade goda möjligheter att påverka dess linje. Senare kom de ickeryska partiernas inflytande att helt elimineras och Komintern blev en avdelning underordnad den officiella sovjetiska utrikespolitiken.

Vid Kominterns andra kongress sommaren 1920 återuppstod förhoppningarna om en spridning av revolutionen. Polen hade försökt utnyttja det ryska svaghetsläget genom ett angreppskrig, men deras arméer drevs snart på flykten. Då Komintern sammanträdde stod röda armén utanför Warszawa. Lenins förhoppning var att den ryska armén skulle tåga genom Polen och in i Tyskland och på så sätt förverkliga en socialistisk omvandling i Tyskland. Hans tanke var dock inte att som de ryska arméerna efter andra världskriget genomföra socialismen ovanifrån, utan att närvaron av ryska trupper skulle verka som en direkt utlösande kraft på arbetarklassens kamp och maktövertagande i dess egna länder. Den ryska armén skulle således aldrig ersätta utan blott inspirera den tyska arbetarklassens kamp.

Dessa planer kunde dock aldrig realiseras, då den ryska armén led ett allvarligt nederlag utanför den polska huvudstaden och fördrevs.

Ett nytt revolutionsförsök iscensattes i mars 1921 i Tyskland under rysk uppmuntran men mot många tyska kommunisters betänkligheter. Resultatet blev ett katastrofalt bakslag och för några år upphörde det tyska kommunistpartiet att vara en politisk maktfaktor. Trotskijs sammanfattning av läget var träffande; ”I Tyskland finns det en revolutionär situation men inget revolutionärt parti.”

1921-28

Dessa utrikespolitiska bakslag inträffade samtidigt med Kronstadtrevolten och införandet av NEP-politiken och föranledde en omorientering av den sovjetiska utrikespolitiken. Under utrikesminister Chicherins ledning och delvis i motsättning till Komintern, eftersträvades och uppnåddes en ”normalisering” av förhållandena till västmakterna. Sovjet erhöll diplomatiskt erkännande från väst – från USA dock först 1933 – och handelsförbindelser utvecklades.

Liksom Tyskland tidigare utgjort huvudintresset för bolsjevikernas ansträngningar blev detta även nu förhållandet. Framgångsrikt lyckades Chicherin utnyttja motsättningarna mellan Tyskland och västmakterna. Intima ekonomiska och militära relationer till detta land blev en av grundvalarna för Sovjets strävanden att skydda sig mot förnyade västeuropeiska angreppsförsök. Kominterns motstånd mot denna linje upphörde sedan dess linje lett till ett nytt upprorsförsök – det tredje i ordningen – i oktober 1923, i samband med den franska Ruhrockupationen, vilket i likhet med de föregående krossades.

1928-33

Uppkomsten av den tyska nationalsocialismen utsatte dock den tysk-ryska vänskapen för en ohållbar påfrestning. En ny inställning till västmakterna inleddes vid tidpunkten för 1929 års stora depression. Stalin bedömde situationen så att kapitalismens stabila period var förbi och den gick mot en fascistisk utveckling på det inre planet, som i sin tur skulle leda till nya imperialistiska krig. I detta läge måste framför allt arbetarklassens kamp intensifieras. Denna Stalins realistiska bedömning, gjord 1930, innehöll dock element, som avsevärt kom att försvåra denna kamp. För det första gjordes ingen klar åtskillnad mellan Hitler och de demokratiska borgerliga grupperna, utan dessa jämfördes i stor utsträckning.

Det största problemet gällde dock förhållandet till den tyska socialdemokratien. I 20-talets början hade denna lierat sig med den tyska reaktionen och slagit ned alla revolutionsförsök från arbetarklassens sida. Dessa historiska erfarenheter ledde Komintern till att betrakta socialdemokratien som huvudmotståndaren och den beskrevs av Stalin som fascismens vänsterflygel. I stället för att söka få till stånd ett samarbete med socialdemokratien på antinazistisk bas isolerade man sig från och riktade huvudsakligen kampen mot denna. Faran av ett nazistiskt maktövertagande underskattades eller ansågs automatiskt leda över till en socialistisk revolution.

1934-39

De katastrofala följderna av denna politik framstod klart i början av 1934. Det råder ingen tvekan om att arbetarrörelsens splittring i Tyskland avsevärt underlättade Hitlers makttillträde i januari 1933. Inför hotet från ett återupprustat Tyskland vidtog Stalin nu en total omändring av den sovjetiska utrikespolitiken.

Sovjet inträdde i Nationernas förbund och blev den ivrigaste förespråkaren för kollektiv säkerhet, att genom en rad internationella bestämmelser söka hejda den befarade tyska expansionen. Vidare eftersträvades ett antinazistiskt samarbete med framför allt Frankrike och England.

Detta var också tiden för de stora folkfronterna. Den europeiska socialdemokratien bedömdes nu som en av de viktigaste antifascistiska krafterna och i Frankrike och Spanien inleddes ett vittgående samarbete med ländernas socialdemokratiska partier. För de franska och spanska kommunistpartierna ledde denna politik till utomordentligt stora framgångar. Det är under denna tid som det franska kommunistpartiet blev det största arbetarklasspartiet i Frankrike. Först då man brutit med den föregående periodens sterila linje kunde partiet utvecklas till ett verkligt massparti.

Men om folkfrontspolitiken hade gynnsamma följder för de deltagande kommunistpartierna, så blev detta inte fallet, vad gällde den ursprungliga målsättningen: att isolera den tyska nazismen. Genom en rad händelser klargjordes det för Stalin att västmakternas antinazism var betydligt svagare än deras antikommunism. Under spanska inbördeskriget tillät man utan motåtgärder Hitler, Franco och Mussolini att krossa den spanska demokratien.

Trots västmakternas förpliktelser gentemot Tjeckoslovakiet tillät man Hitler att stycka detta land hösten 1938. Sovjets önskan att aktivt träda till Tjeckoslovakiets försvar motarbetades. Denna västmakternas politik kunde av Stalin endast tolkas på ett sätt: England och Frankrike ville ha garantier mot tyskt anfall i väster men skulle inte opponera sig mot en tysk expansion österut. Trots detta sökte Stalin energiskt få till stånd en effektiv försvarsallians riktad mot Tyskland mellan Sovjet, England och Frankrike. Alla försök i den riktningen motarbetades dock av västmakterna. England lät till och med 1939 Tyskland förstå, att man var intresserad av en tysk-engelsk överenskommelse, enligt vilken östeuropa skulle förklaras vara tyskt intresseområde.

I detta läge, då det tyska hotet mot Sovjet blev allt uppenbarare och stöd från västmakterna var ouppnåeligt, såg Stalin endast en utväg; non-aggressionspakt. En sådan ingicks också i augusti 1939 och utgjorde slutet på folkfrontspolitiken. Pakten väckte på sin tid stor bestörtning och häftig kritik riktades från flera håll mot Stalin. Mot bakgrund av västmakternas vacklande hållning gentemot Tyskland framstår dock denna tysk-ryska pakt som en historisk nödvändighet. Västmakternas blinda antikommunism hade gjort dem oförmögna att bekämpa den tyska nazismen.

Att diskutera

1. Lenin ansåg, att nationell befrielsekamp underlättades av den växande motsättningen mellan de imperialistiska makterna. Diskutera vilken betydelse detta förhållande har i vår tid.
2. Diskutera med utgångspunkt från Lenin de olika förhållanden under vilka nationalismen kan utgöra en progressiv eller en reaktionär kraft.
3. Vilken betydelse har Lenins analys av staten för oss. Vilken roll spelar förstatliganden i en socialistisk strategi jämfört med andra former för kollektivt ägande? (Se kapitel 12.)
4. Skillnader och likheter mellan Lenins och Trotskijs revolutionsteorier. Vilken giltighet har de för den revolutionära kampen i den tredje världen?

Litteratur

En skildring av denna period finns i Isaac Deutschers briljanta biografier, en oundgänglig läsning för att uppnå en djupare förståelse av Sovjetunionens utveckling. Hans biografi över *Stalin* (1948, flera utgåvor och i svensk översättning) är fortfarande standardverket liksom hans trilogi över Trotskij (*The Prophet Armed, The Prophet Unarmed, The Prophet Outcast* 1954-63). [på svenska: *Den väpnade profeten, Den avväpnade profeten, Den förvisade profeten*, samtliga finns på marxistarkiv.se]

Över Lenins liv har ännu ingen acceptabel biografi publicerats.

En värdefull samtidsskildring av den ryska revolutionen är John Reeds *Tio dagar som skakade världen* (svensk översättning hösten 1967 [finns på marxistarkiv.se]).

En detaljerad skildring av revolutionens första skede ges i E. H. Carrs *The Bolshevik Revolution, 1917-23*, tre delar och i flera utgåvor. [på svenska: *Ryska revolutionen 1917-1923*, delar finns på marxistarkiv.se]

En inte helt invändningsfri skildring finns i Alan Mooreheads *Den ryska revolutionen*.

En engagerad redogörelse ges av Trotskij i hans *The History of The Russian Revolution, 1932-37*. (Förkortad engelsk utgåva 1959.) [på svenska: *Ryska revolutionens historia*, finns på marxistarkiv.se]

De i boken omnämnda verken av Lenin återfinns i V. I. Lenin: *Valda verk* (fyra band, Arbetarkultur 1956 [texterna finns på marxistarkiv.se]).

Av Stalins verk kan framför allt nämnas *Leninismens grundfrågor* (två band, Arbetarkultur 1935-38). Ett bra koncentrat av Trotskijs skrifter finns i *The Age of Permanent Revolution: A Trotsky Anthology*. (Utg 1964 med förord av Deutscher.) [på svenska: *Den permanenta revolutionens epok*]

Trotskijs *The Revolution Betrayed* [på svenska: *Den förrådda revolutionen*, finns på marxistarkiv.se] (1936, flera utgåvor) är ett försök att med marxistisk metod förklara det stalinistiska fenomenet. Den är fortfarande aktuell, i synnerhet som den på ett utförligare och mer konsekvent sätt föregriper mycket av den nuvarande kinesiska sovjetkritiken.

En gammal stalinist om *Marxism*-boken

Inledande kommentar

Hilding Hagberg (1899-1993) var ordförande för *Sveriges Kommunistiska Parti* (SKP, numera vänsterpartiet) under åren 1951–1964. Politiskt var Hagberg alltid trogen ”den första arbetarstaten”, dvs Sovjet, som han utåt försvarade i vått och torrt. Han kritiserade därför hårt VPK:s utveckling under CH Hermansson, i synnerhet VPK:s kritiska hållning till Sovjets invasion av Tjeckoslovakien 1968. Därför var det också ganska naturligt att Hagberg vid parti-splittringen 1977, då *Arbetarpartiet Kommunisterna* (APK) bildades, gick över till detta parti.

Nedanstående ”artikel”, med rubriken ”Trotskism”, är hämtat från Hilding Hagbergs bok *Socialismen i tiden III* (Fram bokförlag, 1985) och är huvudsakligen en kritisk ”recension” av boken *Marxism. Bakgrund – Teori – Praktik*, utgiven av Vänsterns Ungdomsförbund, 1967.

Hagberg visar här att det stalinistiska sättet att tänka och se på historien var djupt rotat hos honom. Hela *Marxism*-boken förkastas, i synnerhet det som handlar om Trotskij. Hagberg för fram de vanliga stalinistiska lögnerna, ibland ännu mer tillspetsade än vad man är van från den stalinistiska historieskrivningen: Det finns knappast något som är helt korrekt i Hagbergs historieskrivning (han lyckas inte ens återge de traditionella stalinistiska lögnerna korrekt), Det får dock här räcka med några exempel:

Hagberg skriver: ”Att han [Trotskij] och hans centerparti* två månader före Oktoberrevolutionen kom med i bolsjevikpartiet berodde på att detta partis ledning ville minska eller i vart fall neutralisera den kommande revolutionens potentiella motståndare.”

Det skulle vara intressant om detta påstående kunde styrkas med något Lenin-citat eller något annat tidsdokument, men det lär vara svårt, för det finns inget sådant dokument. Det är nog snarare en produkt av Hagbergs fantasi, ty inte ens i den ryktbara stalinistiska lögnboken *SUKP(b):s historia* från 1938 påstår man något sådant. Där skriver man i stället:

Under sjätte partikongressen [i slutet av juli 1917] förklarade ”mesjräjäontserna”, att de i allt var ense med bolsjevikerna samt bad att bli intagna i partiet. Kongressen biföll deras begäran, i det den räknade med att de med tiden skulle kunna bli verkliga bolsjevik.

Detta är åtminstone en logisk förklaring i motsats till Hagbergs. Att bolsjevikerna skulle ha valt in tusentals personer (av vilka flera invaldes i högsta partiledningen och fick viktiga poster i partipressen) bara för att oskadliggöra dem är väl magstarkt och givetvis rena rama struntpratet.

Hagberg skriver: ”Trotskijns anhängare Kamenjev och Sinovjev publicerade dagen före oktoberrevolutionen bolsjevikpartiets beslut om tidpunkten för upproret.”

För det första så var inte Kamenev och Zinovjev anhängare till Trotskij vid tiden för ryska revolutionen 1917 (och hade heller inte varit det innan) – de gick förvisso i allians med Trotskij mot Stalin under åren 1926-27, dvs 10 år senare (!), men det gör dem inte till Trotskij-anhängare 1917. För det andra var det inte ”tidpunkten [min kurs] för upproret” (den var ännu inte fastlagd) som de avslöjade, utan att bolsjevikerna planerade att starta ett uppror, vilket de ansåg var ett stort misstag och hoppades kunna förhindra genom att offentliggöra det hela.

Hagberg skriver: ”Trotskij tillhörde inte revolutionskommittén”.

* HH syftar på ”mesjräjäontserna” (Interdistriktsgruppen), som den stalinistiska *SUKP(b):s historia* från 1938 betecknar som en ”en centristisk organisation”, vilket betyder en organisation som vacklar mellan revolutionära och icke-revolutionära ståndpunkter och har inget med ett ”centerparti” att göra. Uppenbarligen så har Hagberg inte ens läst på sin gamla bibe eller så har han inte förstått begreppet ”centrism”.

Petrograd-sovjetens Militära revolutionskommitté stod för den praktiska ledningen av upproret i huvudstaden. Trotskij var ordförande i denna sovjet och ingick i dess Militära revolutionskommitté, tillsammans med Antonov-Ovsejenko (som ledde stormningen av Vinterpalatset), Dzerzjinskij, Joffe, Molotov, Raskolnikov, Sverdlov m fl. Innan den stalinistiska historieförfalskningen hade satt igång, skrev Stalin själv om Trotskijs roll följande:

Allt arbete med att praktiskt organisera upproret genomfördes under direkt ledarskap av ordföranden i Petrogradsovjeten, kamrat Trotskij. Man kan med säkerhet säga, att partiet framförallt och i huvudsak har kamrat Trotskij att tacka för att garnisonen så snabbt gick över på sovjetens sida och för att den militära revolutionskommittén gjorde ett så skickligt arbete. (*Pravda* nr 241, den 6/11 1918)

Så överlåter vi ordet till Hagberg himself!

Martin F. (sept 2008)

Trotskism

[Ur Hilding Hagberg, *Socialismen i tiden III*, Fram bokförlag, 1985, s. 63-66]

Det statsunderstödda Utrikespolitiska institutet utgav 1967 en översättning från norskan av en trotskistisk stridsskrift: "Bolsjevikrevolutionen 1917".* På grundval av denna utgav ungdomsförbundet på eget förlag en skrift med den anspråksfulla titeln "Marxism". Författarna var delvis vänsterorienterade, en del från socialdemokratin.

I den skriften propagerades för ett nytt parti och tydligen för en ny international.

Om Lenin och bolsjevikpartiet sägs att de inte deltog i 1905 års revolution. Lenin själv var i landsflykt, men ledde partiet sedan han 1902 hade frigivits från förvisningen i Sibirien. Trotskij däremot begränsade sin verksamhet till Petersburg, där han blev ordförande för sovjeten och isolerade denna från de väldiga revolutionsstriderna som flammade upp över hela landet och leddes av bolsjevikerna.

Lenin presenteras som revisionist, då han "tillmätte viljefaktorn i revolutionen en stor roll". Han, som hade skapat ett massparti, framställdes som motståndare till ett sådant, medan Trotskij, som blev medlem av partiet i augusti 1917, var emot Lenins linje. Istället för proletariats diktatur påstods Lenin vilja en diktatur över arbetarna. Lenin sades också vara en sammansatt människa, då han 1903 bara skrev om partiets karaktär och roll, men 1918 skrev "Staten och revolutionen" utan att nämna partiet! Enligt skriften misstrodde Lenin i motsats till Trotskij sovjeterna!

I motsats till Lenin hade därför Trotskij "räddat" revolutionen 1917 med sin "teori" om den permanenta revolutionen! Men sovjetstaten stod ensam mot alla världens stater i nära 22 år till det tyska överfallet på Sovjetunionen. Så var det med Trotskijs permanenta revolution. Hur klara lyser inte än i dag de leninska teorierna om fredlig samexistens, fredlig tävlan och möjligheten i det nya imperialistiska utvecklingskedet att bygga socialismen i ett land!

Trotskij krävde att Lenin några dagar före revolutionen skulle överlämna sig åt Kerenskij-regeringens tsarpolis för att "försvara" partiet. Trotskijs anhängare Kamenjev och Sinovjev publicerade dagen före oktoberrevolutionen bolsjevikpartiets beslut om tidpunkten för upproret. Trotskij tillhörde inte revolutionskommittén, inte heller den kommitté som skapade Röda armén. Han gjorde allt för att hindra en fredsuppgörelse med Kaiserns Tyskland. Han

* Detta var ingen "trotskistisk stridsskrift", utan en antologi, en dokumentsamling som försökte belysa den ryska revolutionen utifrån olika synvinklar. Där fanns utdrag ur texter av Bakunin, Marx, Engels, Kautsky, Rosa Luxemburg, Plechanov, Lenin, Stalin, Trotskij, Bucharin, Alexandra Kollontay m fl. För HH räcker det tydligen med att en bok innehåller några sidor av Trotskij för att hela boken ska betraktas som "trotskistisk" – *Red ann*

bröt den första förhandlingen med tyskarna om fred, samarbetet med bönderna, kollektiviseringen av jordbruket och den första femårsplanen.

Det sägs i skriften att Trotskij var den ryska revolutionens eldsjäl och som skribent glasklar, medan Lenin var motsatsen. När Trotskij utvisades hade han utnämnt Stalin till uppfinnaren av den leninska idén om att kunna bygga socialismen i ett land. Sedan revolutionen besegrat den ryska kontrarevolutionen och 16 länders interventionsarméer, fann Trotskij att normala diplomatiska relationer visavi kapitalistiska stater stred mot revolutionens principer!

I skriften hävdas att Trotskij, Mao Zedong och Tito representerar revolutioner med kontinuitet och principer i motsats till Lenin och hans parti!

Den borgerliga propagandan försökte ställa Trotskij vid Lenins sida som revolutionens främsta ledare. Han var i verkligheten revolutionens missledare. Han betecknades redan 1912 av Lenin som den ryska revolutionens Judas. Att han och hans centerparti två månader före Oktoberrevolutionen kom med i bolsjevikpartiet berodde på att detta partis ledning ville minska eller i vart fall neutralisera den kommande revolutionens potentiella motståndare.

Trotskij utvisades 1928 som en dödsfiende till Sovjetstaten och förvandlades sedan till den kapitalistiska fiendskapens främsta leverantör av förtal och antisovjetism.

På grundval av denna historieförfalskning utgav ungdomsförbundet ett plagiat och kallade detta ”Marxism”. Jag attackerade dessa böcker i en artikelserie i Norrskensflamman såsom antisovjetism och reformism, inpackad i en radikal fraseologi. Lenin och Luxemburg hade i Andra internationalens resolution om kampen för att förhindra det väntade storkriget stått för formuleringarna att detta krig skulle mötas med kamp för freden och den egna regeringens nederlag, och att den efterföljande krisen skulle utnyttjas för att i en socialistisk revolution störta det kapitalistiska systemet. Men Lenin anklagas i det orimliga alstret för att ha radikaliserats först efter det första världskriget och då övertagit Trotskijs teser!!!

Marx betecknas som skaparen av Trotskijs teori om den permanenta revolutionen.

Lenins mångåriga kamp mot Trotskijs förryckta idéer framställs som ”personlig antagonism”!

Femårsplanerna beklagas för de arbetandes förmenta lidanden och för de offer de påstods ha utkrävt av arbetarna – som ju i verkligheten förbättrade sina arbetsvillkor och sin existens med varje ny femårsplan, även om de måste genomföras under fattigdomens kalla stjärna.

All denna förfalskning i den kapitalistiska propagandans intresse framfördes för att kunna framställa Komintern som ett redskap för Sovjetunionens utrikespolitik. Det uppfanns också något som kallades ”Castroism”. I Sydamerika presenterades bönderna, inte arbetarklassen, som revolutionens förtrupp.

De kommunistiska partiernas svårigheter under imperialismens kalla krig skyldes på en förment bundenhet vid Sovjetunionens utrikesdepartement.

Med denna förvanskning av verkligheten sades ett nytt parti ha blivit nödvändigt. Ett sådant parti skulle påskynda socialdemokratins sammanväxt med kapitalismen och stärka reformismen – ett underligt motiv för ett nytt parti!

Det nya partiet skulle inte behöva frukta någon massarbetslöshet!

I möjliga kristider skulle nämligen det nya partiet få sin chans. Dessa kriser skulle för övrigt frammanas i motsats till tidigare av rent subjektiva orsaker – av kapitalismens onda vilja!

I boken tecknas också en övergångsstrategi. Det förordas enligt detta att partiet verkar för socialdemokratiska reformer: ”bara litet mer konsekventa, brådskande och offensiva”!

Partiet i fråga måste, heter det vidare, eftersträva att kapitalisterna delar arbetarnas värderingar och världsuppfattning, och detta skall gälla frågan ”om uppfattningen av vad som inte är möjligt, vad som är gott och ont, det rör tolkningen av historien och framtiden”.

Till detta abrakadabra om den politik i vilken det planerade vänsterpartiet skall verka, existerar alltså inte risken för nya massarméer arbetslösa eller det ökade elände som kapitalismen enligt marxismen leder till.

Detta s k program av socialdemokratiska reformer, i en idyll av full sysselsättning och krisfrihet, i ett avrustat Sverige, där kapitalisterna delar arbetarnas värderingar och gemensamt med dem vunnits för socialismen, är i verkligheten den mest vulgära bekännelse till den reformistiska klassarbetsideologin. Det parodierar samtidigt hela idén om en socialistisk revolution utan inbördeskrig, som ju bara kan vara möjlig som resultatet av den hårdaste klasskamp.

Denna antikommunistiska kria lades sedan av ungdomsledningen som grund för det organiserade studiearbetet bland ungdomen. Resultatet blev att det dåvarande ungdomsförbundet dog sotdöden.